

DFC ANALIZA | Br. 2

ČIJA JE NAŠA ESKTREMNA DESNICA?

SADRŽAJ

- 4 UVOD
- 7 DJELOVANJE ORGANIZACIJA
- 14 ODGOVOR(NOST) DRŽAVE
- 17 ZAKLJUČCI
- 18 PREPORUKE

IMPRESUM

IZDAVAČ: Atlantski savez Crne Gore / **GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:** Azra Karastanović
AUTORI: DFC tim / **DTP:** Branka Gardašević / **TIRAŽ:** 100 primjeraka

CIP - КАТАЛОГИЗАЦИЈА У ПУБЛИКАЦИЈИ
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ, ЦЕТИЊЕ

ISSN 2831-2384 = DFC ANALIZA
COBISS.CG-ID 21670404

Ovaj projekat finansira Ambasada SAD u Podgorici.
Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

I UVOD

Dileme o djelovanju ekstremne desnice u Crnoj Gori aktuelizovane su u posljednje vrijeme, paralelno sa dubokom političkom, društvenom socijalnom, identitetskom i kulturološkom krizom, koja je obilježila posljednje dvije godine nakon parlamentarnih izbora 2020. godine. Razmatranja na ovu temu, iako sporadična i nedovoljno naučno utemeljena, ponudila su različita razmišljanja i zaključke, koji se kreću u rasponu od premise da Crna Gora *godinama živi svoj državni život između dva etnopolitička ekstrema koja oličavaju srpski i crnogorski nacionalizam*¹, do lamenta koji se sve češće može čuti u javnom prostoru zbog izostanka političke artikulacije koja bi imala desničarski – crnogorski karakter.

I dok za tezu o srpskom nacionalizmu u Crnoj Gori postoji veliki broj primjera u tridesetogodišnjoj praksi crnogorske demokratije, prema kojoj je evidentno da partije desne orijentacije po pravilu nose srpski predznak i uglavnom su posvećene interesima Srbije (i Rusije) i osporavanju prava na postojanje države Crne Gore i nacionalnog identiteta Crnogoraca, od uvođenja višepartijskog sistema nijesu registrovani pokušaji političkog organizovanja na crnogorskoj desnici - kao političkog iskaza težnje ka zaštiti crnogorskog nacionalnog i državnog identiteta i njegove artikulacije na političkoj i kulturnoj ravni. Sporadično, uglavnom reaktivno desničarenje ili politizacija identitetskih pitanja iz pragmatičnih potreba pojedinih nominalno lijevih i partija crnogorskog političkog centra teško da bi moglo biti potvrda za tezu da crnogorski nacionalizam *predstavlja tempiranu bombu u temeljima države Crne Gore*, odnosno da *asimptomatski nacionalizam proizvodi sve političke posljedice kao drugi nacionalizmi, iako nema sve njihove vidljive osobine*².

Ove teze ignorišu činjenicu da srpski nacionalizam, čije violentne oblike ispoljavanja u Crnoj Gori možemo pratiti od 1988. godine do današnjih dana, uz stalne pokušaje relativizovanja i rehabilitacije zločinaca i zločina počinjenih u *ime naroda ili s ciljem njegove zaštite od istorijskih neprijatelja*, ali i morbidne pokušaje negiranja crnogorskog nacionalnog identiteta i prava na postojanje suverene i nezavisne države Crne Gore.

Politički prostor desnice u Crnoj Gori pokrivaju brojne prosrpske i proruske partije zaogrnutе plaštom zaštite *ugroženih nacionalnih interesa i tradicionalnih vrijednosti*, koje od 2020. godine dominantno utiču

na političke procese, uz značajne uspjehe na razgradnji koncepta sekularne i građanske države Crne Gore i relativizaciju vrijednosti dostignutih kroz članstvo u NATO i usporavanje procesa evropskih integracija.

Pojava ekstremne desnice i desničarske ideologije u Crnoj Gori direktna je refleksija raspada SFRJ i promjena koje su pratile razgradnju zajedničke socijalističke države i od početka je povezana sa procesom radikalizacije ambijenta u Srbiji. Ideja o stvaranju *velike Srbije* i ratovi koji su u to ime vođeni devedesetih godina prošlog vijeka, u međuvremenu je modifikovana od rehabilitovanih, sada vladajućih srpskih partija koje su bili nosioci ratne politike i svoj ideološki iskaz ima kroz zalaganje za stvaranje *srpskog sveta*, koji predstavlja reinterpetaciju koncepta *ruskog svijeta* (*Ruskiy Mir*).

U osnovi, ideologija desnice podrazumijeva: etničku homogenizaciju srpskog naroda u Srbiji, BiH (entitet Republika Srpska), Kosovu i Crnoj Gori – kroz koncept *zaštite interesa Srba u rasejanju*, odnosno relativizaciju državnih i etničkih granica; antikomunizam i negiranje antifašizma, promovisanje *tradicionalnih*, u suštini autoritarnih vrijednosti; nekritičko veličanje pravoslavlja u interpretaciji Srpske i Ruske pravoslavne crkve; suprotstavljanje konceptu liberalne demokratije i multikulturalizma kojeg zastupa *dekadentni Zapad*; kao i netrpeljivost prema manjinskim društvenim (LGBT) i etničkim grupama.

Ideološki i vrijednosni okvir za sve prosrpske političke subjekte, organizacije i udruženja pruža Srpska pravoslavna crkva sa sjedištem u Beogradu, koja u ovom trenutku predstavlja jedini spoljnopolitički instrument države Srbije, obzirom na činjenicu da se njena vjerska jurisdikcija proteže izvan srpskih državnih granica i pokriva teritoriju sa aspekta realizacije projekta *srpski svet* posebno interesantnih područja u Crnoj Gori, BiH i Kosovu.

Pod okriljem i uz aktivno učešće sveštenika SPC stvorena je opšta ideološka konfuzija, uz pokušaje revizije istorije XX vijeka i promovisanje četničkog pokreta kao *desnog antifašističkog pokreta*, koji se nakon uspjeha u Srbiji pokušava rehabilitovati i u Crnoj Gori.

Značajan uspjeh u procesu desekularizacije društva, SPC je ostvarila u Crnoj Gori, gdje od 2019. godine i pokretanja protestnih litija zbog

IDEOLOŠKI I VRJEDNOSNI OKVIR ZA SVE PROSRPSKE POLITIČKE SUBJEKTE, ORGANIZACIJE I UDRUŽENJA PRUŽA SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA SA SJEDIŠTEM U BEOGRADU

donošenja Zakona o slobodi vjeroispovjesti, aktivno participira u donošenju ključnih političkih odluka, uz neskrivenu ulogu u kadrovskim kombinatorikama prilikom sastavljanja 42. Vlade Zdravka Krivokapića. Pitanja od interesa za SPC presudno su uticala i na rad 43. Vlade Dritana Abazovića, koja je uprkos potpisanom koalicionom sporazumu baziranom na evropskoj agendi kao svoj prioritet odredila potpisivanje kontroverznog Temelnog ugovora sa SPC što je i bio osnovni razlog da joj se izglasa nepovjerenje u Skupštini Crne Gore.

Srpska pravoslavna crkva postala je ključni faktor koji u značajnoj mjeri opredjeljuje djelovanje prosrpskih političkih partija, organizacija i udruženja u Crnoj Gori, utičući na promjenu karaktera društva iz građanskog u teokratsko, uz razaranje društvenog sistema i rehabilitaciju patrijarhalne, provincijalne kulture.

Ideološke i političke podjele, institucionalna ranjivost i ekonomski problemi, pogodno su tlo za širenje njihovog narativa koji za cilj ima produblivanje nacionalnih i vjerskih podjela i podsticanje međuetničkih tenzija, nepovjerenja prema EU i NATO, kao i crnogorskim institucijama - doprinoseći opštem padu povjerenja u njihovu snagu i vitalnost, a bazirani

su na promociji srpskih hegemonističkih i ruskih imperijalnih ambicija.

Pojačani intenzitet ruske *meke* moći u Crnoj Gori je posebno došao do izražaja nakon poziva za članstvo u NATO 2015. godine i bio je uočljiv kroz djelovanje pojedinih političkih subjekata, nevladinih organizacija, medija, građanskih aktivista i pojedinaca, čiji se politički i ideološki koncept zasniva na zalaganju za promjenu strateškog kursa zemlje i njeno izmještanje sa zapadnog na istočni kolosijek. Već tada, kao ključni proksi ruskog djelovanja se afirmiše Srpska pravoslavna crkva, što je uz, pojavljivanje *grassroot* konzervativnih grupa, otvorilo vrata zloupotrebi religije i formiranju, pod okriljem SPC i uz aktivno učešće pojedinih sveštenika ove vjerske organizacije, novih *patriotskih* i *humanitarnih* organizacija i udruženja sa snažnim nacionalnim-srpskim i vjerskim identitetom. Takva udruženja ustanovljena su po matrici već etabliranih sličnih organizacija u Srbiji, koja su od 2000. godine doživjela brojne transformacije, prelazeći put od zabrana i sudskih progona, do

OJAČANI INTENZITET RUSKE MEKE MOĆI U CRNOJ GORI JE POSEBNO DOŠAO DO IZRAŽAJA NAKON POZIVA ZA ČLANSTVO U NATO 2015. GODINE I BIO JE UOČLJIV KROZ DJELOVANJE POJEDINIH POLITIČKIH SUBJEKATA, NEVLADINIH ORGANIZACIJA, MEDIJA, GRAĐANSKIH AKTIVISTA I POJEDINACA

legalizacije svojih aktivnosti u okviru političkih partija sa parlamentarnim statusom. SPC čak i ne krije veze sa takvim udruženjima.³

Značajan broj tih organizacija se u Crnoj Gori i regionu krije iza humanitarnog rada, nastojeći da *omekša* svoj imidž, putem društvenih mreža, kako bi bili društveno prihvaćeni – poput organizacije *Sveti Georgije* iz BiH, koju djelom finansira ruska ambasada, a koja je bila aktivna tokom litija u Crnoj Gori.⁴ Neke od njih, samo na prvi pogled djeluju kao humanitarne, ali kad se sagledaju njihovi stavovi i aktivnosti i kada se oni kontekstualizuju, otkriva se njihova agenda zasnovana na desničarskoj ideologiji, militarističkom duhu i odanosti Rusiji.

DJELOVANJE ORGANIZACIJA

Tako je 2014. godine u Crnoj Gori osnovana sekcija ruskog motociklističkog kluba Noćni vukovi, čiji su članovi učestvovali u kampanji tokom aneksije ukrajinske regije Krim, kao i borbama u području Donbasa. Tokom 2016. godine u Kotoru je formirana Balkanska kozačka vojska, o čemu je DFC već pisao⁵. Nerijetko je sastavni dio narativa ovih grupa slavljenje ratnih zločinaca i revizija istorije i promocija srpsko-ruske politike u Crnoj Gori. Noćni vukovi, organizacija koja deklarativno djelovanje oslanja na pravoslavne vrijednosti i tradiciju predaka, djeluje po amanetu Sv. Petra Cetinjskog *Molite se Bogu i držite se Rusije*, koji je nastao u 19. vijeku, u potpuno drugačijem istorijskom kontekstu. O povezanosti Noćnih vukova sa Srpskom pravoslavnom crkvom svjedoči činjenica da su se pripadnici ove organizacije nalazili u pratnji patrijarha SPC Irineja i ostalih crkvenih velikodostojnika tokom posjete Crnoj Gori, u oktobru 2018. godine. Tom prilikom su i privedeni i zadržani od strane cetinjske policije. Članovi ove grupacije boravili su u porti Cetinjskog manastira u susret ustoličenju mitropolita Joanikija Mićovića, 5. septembra 2021. godine.

Nesumnjivo je da je to prorusko udruženje navodno patriotski motivisanih bajkera, okupljenih oko pravoslavlja, dio mreže ruskog uticaja i propagande, kao i da je njegovo pojavljivanje i pojačano angažovanje povezano sa ruskim pritiskom na zemlje regiona. Noćni vukovi su par ekselans sredstvo za postizanje ciljeva ruske spoljne politike,

Noćni vukovi u Cetinjskom manastiru (lijevo)

Četnička zastava ispred Hrama u Podgorici (desno)

uključujući i Balkan, te podudarnost njihovog osnivanja u Crnoj Gori i pojačano rusko prisustvo na Balkanu nije slučajno.⁶

Ministarstvo unutrašnjih poslova je, 2016. godine, zabranilo srpsku nacionalističku organizaciju Ravnogorski pokret, ali je ta zabrana imala malo efekta, budući da se ova organizacija i dalje nalazi u registru aktivnih NVO udruženja, a njeno djelovanje nije suspendovano, što je bilo evidentno nakon izbora u avgustu 2020. godine. Tako je u Podgorici ispred Hrama Hristovog vaskrsenja, 31. avgusta 2020. godine, bila istaknuta crna četnička zastava na kojoj piše *Sa verom u Boga za kralja i otadžbinu*. Slične manifestacije su registrovane i u drugim crnogorskim gradovima, pa je tako portal *Sandžak* objavio video na kome se vide pristalice buduće vlasti kako u Bijelom Polju proslavljaju pobjedu uz pjesmu *Od glave Zete do grada Spuža*, uz ikonografiju sa fotografijama Radovana Karadžića, Ratka Mladića, Slobodana Miloševića.⁷

I militarizovana pravoslavna omladina, organizacija *Sorok Sorokov* koju u Crnoj Gori promoviše bivši počasni konzul Rusije Boro Đukić, djeluje na sličan način. Ova agresivna organizacija, koja je neka vrsta neformalne službe obezbjeđenja pravoslavnih hramova u Rusiji, optuživana je za napade na opozicione i aktiviste za ljudska prava, i to najčešće one koji se bore za prava pripadnike LGBT populacije. Sljedbenici tog pravoslavnog hrišćanskog reda imaju konzervativne poglede na pol, seksualnost, reprodukciju i ulogu muškaraca i žena. Cilj im je da se zaštiti Ruska pravoslavna crkva i održi nacija zdravom. Ono što je značajno napomenuti je da je pokret *Sorok Sorokov*, pored već spomenute podrške Srbiji, organizovao proteste širom Moskve u znak podrške Srpskoj pravoslavnoj crkvi za vrijeme protestnih litija u Crnoj Gori, krajem 2019. godine.⁸

Sorok Sorokov protest podrške SPC (lijevo)

Pravoslavno bratstvo Stupovi ispred Hrama u Podgorici u formaciji (desno)

Protesti protiv Zakona o slobodi vjeroispovijesti – tkzv. *litije* iznjedrile su na površinu snažnu i dobro organizovanu strukturu prosrpskih i proruskih desnih pokreta, grupa i organizacija na antizapadnim i proruskim vrijednosnim osnovama, sa vidljivim elementima religijskog i nacionalnog konzervativizma. Iz *litijskog pokreta* iznikle su brojne grupe od kojih su se neke okrenule političkom djelovanju i iz kojih su potekli crnogorski premijer Krivokapić i dio ministara iz njegove vlade. Druge, poput pravoslavnih bratstava, svoju misiju opisuju kao patriotsku i humanitarnu, dok djeluju sa ikonografijom karakterističnom za desničarske grupacije.

Vidljivošću i djelovanjem posebno se ističu *Pravoslavno bratstvo Stupovi*, *Miholjski zbor*, *Zavjetnici Tvrdoš Nikšić*, *Čojstvo* i *Društvo rusko-srpskog prijateljstva Sveti Georgije*. U redovima tih organizacija ima više pojedinaca sa odsluženim dugogodišnjim zatvorskim kaznama i kriminalnim dosijeima, poput Baranina Stojana Sekulovića koji je bio u grupi koja je privođena u decembru 2020. godine, zatim Milana Rončevića, koji je hapšen i u Crnoj Gori i inostranstvu gdje je služio zatvorsku kaznu, a nedavno je više članova uhapšeno zbog sumnje da su prodavali drogu.⁹ Iz Uprave policije je saopšteno da se među članovima NVO *Pravoslavno bratstvo Stupovi* nalaze *bezbjednosno interesantna lica, koja su registrovana i kao počinioci najtežih krivična djela*.¹⁰

Tokom prikazivanja filma *Quo vadis, Aida*, 29. decembra 2021. godine, na Prvom kanalu RTCG koji govori o genocidu u Srebrenici, oko dvadesetak predstavnika NVO *Zavjetnici Tvrdoš Nikšić* i NVO *Pravoslavno bratstvo Stupovi* protesovalo je ispred ulaza u zgradu Javnog servisa, uz transparent na kojem je pisalo *Srebrenica nije genocid*.

U ime okupljenih, Slavko Perošević, kojeg su mediji u Srbiji

Negiranje genocida na protestu Stupova ispred RTCG (lijevo)

Slavko Perošević u kozačkoj uniformi (gore desno)

Perošević u Z majici (jedan od simbola ruske agresije na Ukrajinu) tokom incidenta u Nikšiću (dole desno)

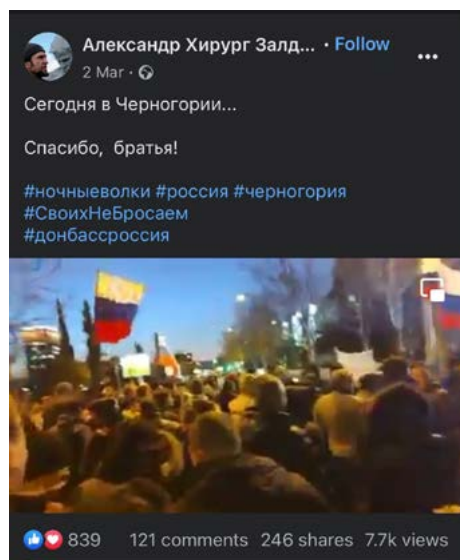

promovisali kao *heroja litija*, medijima je kazao da *zločin koji se dogodio u Srebrenici nikako ne može biti tretiran kao genocid*, te da se *može razmatrati na nekim nivoima da li se u Srebrenici dogodio određeni zločin*.

Iako je Više državno tužilaštvo ispitivalo da li je neko od njih, ili svi prisutni, počinio krivično djelo izazivanje vjerske, rasne i nacionalne mržnje, tokom izviđaja je utvrđeno da nije izvršeno nijedno krivično djelo iz njihove nadležnosti.

Perošević je 13. jula 2022. godine predvodio grupu lica sa desničarskim obilježjima koja su, uz propuštanje policije, isprovocirala nered na Trgu Šaka Petrovića u Nikšiću gdje je organizovana proslava povodom Dana državnosti, nakon čega je policija morala da interveniše usljed sukoba sa licima sa crnogorskim nacionalnim obilježjima. Lica koja je predvodio su krenula ka Trgu pjevajući pjesmu: *Leleču Turci, kukaju bule, oj lele lele, evo ga Vule, a serdar Janko sa sabljom maše, udrite braćo, srpstvo je naše*, uz skandiranje: *Srbija, Rusija i Kosovo*. Perošević je u maju 2022. godine dobio odlikovanje 63. padobranske brigade Srbije za *iskazanu nesebičnu pomoć i podršku u njegovanju tradicije, organizaciji memorijala, kao i sećanje na lik i delo heroja 63. padobranske brigade Gorana Ostojića*.

Nakon ruske agresije na Ukrajinu, u Crnoj Gori je organizovano nekoliko skupova podrške Ruskoj Federaciji sa srpskim, ruskim i četničkim zastavama, uz transparente *Sloboda ili smrt* sa mrtvačkom glavom i

Zaldostanov promoviše Noćne vukove i proruski protest u Crnoj Gori (lijevo)

Najava tribine Igora Damjanovića (desno)

poruke da je Rusija *pravednik u ratu koji vodi u Ukrajini*, te da je Zapad glavni krivac za taj rat. Skupovima su prisustvovali i članovi lokalnog ogranka Noćnih vukova, Ravnogorskog pokreta, nekadašnjeg Sedmog bataljona, ali i članovi pravoslavnih bratstava. Povicima *Rusija*, Putine, pjesmama o *srpskom Kosovu*, nekoliko pripadnika desnih nacionalnih srpsko-ruskih organizacija je dalo podršku Rusiji u ratu protiv Ukrajine. Na transparentima je pisalo *Srbi u Crnoj Gori*, *Rusi u Ukrajini* i *Moli se Bogu, drži se Rusije*. Skup podrške organizovan 2. marta je na svom Fejsbuk profilu promovisao i *Aleksandar Zaldostanov*, vođa Noćnih vukova iz Moskve.¹¹

U organizaciji *Miholjskog zbora* (iza kojeg stoji sekretar Eparhije budimljansko-nikšićke Mijajlo Backović), Udruženja novinara CG i *IN4S*, 29. avgusta u Budvi i 1. septembra u Podgorici su priređeni proruski skupovi na kojima je govorio Igor Damjanović, dopisnik *IN4S*-a i srbijskih tabloida sa ratišta u Ukrajini.¹² Treba napomenuti da su Mijajlo Backović i Igor Damjanović, 16. februara, imali sastanak u Ambasadi Rusije u Podgorici¹³, a da je Damjanović ubrzo nakon toga otputovao za Rusiju i ključni je medijski promoter ruske ratne propagande u Crnoj Gori.

U periodu prije parlamentarnih izbora 2020. godine bilo je primjetno političko djelovanje Miholjskog zbora. Ova organizacija više puta je

javno isticala da je *aktivno učestvovala u svrgavanju režima Mila Đukanovića*. Nakon izglasavanja nepovjerenja Vladi Crne Gore, u februaru 2022. godine, pripadnici ove organizacije su učestvovali u organizaciji protesta i blokada saobraćajnica u Crnoj Gori, zajedno sa članovima pravoslavnih bratstava *Stupovi* i *Zavjetnici Tvrdoš*, uz jasne zahtjeve političkim subjektima da novu Vladu formiraju iz parlamentarne većine i manjinskih partija. Otvoreno su prijetili miru u Crnoj Gori kroz najavu da će formiranje manjinske vlade izazvati *neviđeni kaos u Crnoj Gori*.¹⁴

NIJESU POZNATI STVARNI RAZLOZI I KRITERIJUMI PO KOJIMA JE KRIVOKAPIĆ ODLUČIO DA DONIRA SREDSTVA IZ BUDŽETSKE REZERVE ESKPOZITURAMA SPRSKOG SVETA U CRNOJ GORI

Vlada Zdravka Krivokapića u tehničkom mandatu, iz budžetske rezerve, uz diskreciono odlučivanje, je isplatila, 9. februara 2021. godine, upravo Miholjskom zboru 1000 EUR, a Eparhiji budimljansko-nikšičkoj 2.700 EUR. Nijesu poznati stvarni razlozi i kriterijumi po kojima je Krivokapić odlučio da donira sredstva iz budžetske rezerve eskpoziturama *sprskog sveta* u Crnoj Gori. Tokom 2021. godine, Miholjski zbor su finansijski podržale i neke kompanije u većinskom dr-

žavnom vlasništvu. Opština Budva takođe je finansijski podržala određene aktivnosti ove organizacije.¹⁵

Kako je DFC ranije pisao, Mijajlo Backović je, 2016. godine, u Kotoru prisustvovao stvaranju tzv. balkanske kozačke vojske.¹⁶ Tom prilikom, Kotorom su defilovali uniformisani ruski oficiri i motociklisti iz *Noćnih vukova*, uz *Miholjski zbor*, *Zavjetnike Tvrdoš* i *Pravoslavno bratsvo Stupove*. Backović posljednjih godina aktivno učestvuje u političkom životu u Crnoj Gori. U junu 2020. snimljen je kako koordinira politički protest u organizaciji Demokratskog fronta u Budvi. U avgustu iste godine je neposredno pred parlamentarne izbore prokleo sve glasače tadašnje vladajuće koalicije zbog usvajanja Zakona o slobodi vjeroispovijesti.¹⁷

Početak oktobra 2022. godine u Danilovgradu je održana ceremonija povodom obilježavanja Svete prvomučenice Tekle Ravnoapostolne, koju je predvodio episkop budimljansko-nikšički Metodije Ostojić, kojoj su prisustvovali i ambasador Ruske Federacije u Crnoj Gori, otpravnik poslova Ambasade Republike Srbije u Crnoj, kao i neki poslanici u Skupštini Crne Gore. Na ceremoniju uz Mijajla Backovića bila su i lica u uniformama *Saveza kozaka*, na kojima je jedna od putinovskih agresorskih oznaka V.

Mijajlo Backović i lica u kozačkim uniformama u Danilovgradu (lijevo)

Backović sjedi prilikom intoniranja crnogorske himne na obilježavanju Dana oslobođenja Budve (desno)

Mijajlo Backović je jedan od rijetkih u Mitropoliji crnogorsko-primorskoj SPC koji je nakon smrti mitropolita Amfilohija napredovao u službi, jer je sa mjesta grbaljskog paroha došao do bitne i uticajne funkcije sekretara Eparhije budimljansko-nikšićke.

Pored toga, nosilac je odlikovanja VDV OS RF – Воздушно-десантные войска Российской Федерации (Vazdušno-desantna Vojska Ruske Federacije), koje je dobio od general-majora Aleksandra Salujanova, bivšeg komandanta i veterana VDV, koji je boravio 2. oktobra 2016. godine na Miholjskoj prevlaci. Zauzvrat, Backović je, predstavljajući se kao predsjednik izvršnog odbora Udruženja veterana 63. padobranske brigade, uručio odlikovanje general-majoru Salujanovu.¹⁸ Backović je 13. septembra 2016. godine prisustvovao osnivanju Balkanske kozačke armije u Kotoru.

Kontroverzno djelovanje bivšeg pripadnika 63. padobranske brigade i *crvene beretke* zaokruženo je nepoštovanjem državnih simbola Crne Gore (jedini je sjedio prilikom intoniranja crnogorske himne u Nikšiću, povodom 18. septembra, Dana oslobođenja, zbog čega je pokrenut prekršajni postupak, kao i u Budvi tokom proslave Dana opštine 2019. godine).

Indikativno je i djelovanje Društva crnogorsko-ruskog prijateljstva Sveti Georgije, koje osim što saraduje¹⁹ sa Ambasadom Ruske Federacije u Crnoj Gori, služi kao platforma za promovisanje²⁰ knjiga Nikole Jovića, osuđenog pred Višim sudom u Beogradu za učešće u ratu u Donbasu, kada je kao devetnaestogodišnji dobrovoljac ratovao na ruskoj strani. Joviću je nedavno zabranjen ulaz u BiH zbog toga što predstavlja prijetnju za bezbjednost te zemlje.²¹

Dominantno kao reakcija na agresivan-negatorski stav velikosprskog nacionalizma prema crnogorskom nacionalnom identitetu, a usljed slabljenja struktura građanskog društva, i na procrnogorskoj strani pored pojedinačnih istupa uočavamo i neke naznake desničarenja i neprimjerenih parola i pjesama, poput provokativnog pjevanja nacionalističkih pjesama pristalica hrvatske ekstremne desnice. u toku nekoliko pro-crnogorskih skupova u organizaciji Patriotsko-komitskog saveza.

Sveti Georgije sa RF ambasadom i promocija knjige

ODGOVOR(NOST) DRŽAVE

Problem vjerskog i nacionalnog ekstremizma u Crnoj Gori je od smjene vlasti 2020. godine postao izuzetno vidljiv i doživljava ekspanziju, iako je tih pojava bilo i za vrijeme prethodne vladavine Demokratske partije socijalista. Ekstremizam ove vrste je prisutniji kroz rastući političku polarizaciju, prihvatanje i ispoljavanje desničarskih ideja i u političkim partijama i u drugim organizacijama i grupama poput pojedinih pravoslavnih bratstava i udruženja, sve češće miješanje vjerskih zajednica u politički život, te ekspanzije nasilja u javnom diskursu i prostoru.

Neki od najviših funkcionera prethodne i trenutne vladajuće većine otvoreno podržavaju ratne zločince i imaju krajnje sporne stavove prema prošlosti i pokretima koji su u svojoj osnovi bili kolaboracionistički, uz tendenciju da vrše ideološko prekranje istorije izjednačavajući partizanski i četnički pokret.

U to vrijeme potpredsjednik Vlade, Dritan Abazović, 26. februara 2022. godine, prisustvovao je nacionalističkom skupu desničarskih organizacija (*Zavjetnici Tvrdoš*, *Sveti Pantelejmon*, *Miholjski zbor*) i proslavi

krsne slave pravoslavnog društva *Đurđevi stupovi* zajedno sa funkcionerima Demokratskog fronta što je proizvelo brojne reakcije u zemlji i inostranstvu. Na skupu su se pjevale nacionalističke islamofobne pjesme, klicalo se Rusiji i Srbiji, a i sam Abazović je bio vrijeđan od strane prisutnih.²²

Sve to doprinosi da ekstremizam, netrpeljivost pa i fašizam postanu u određenoj mjeri prihvatljivi i prisutni u javnosti, čemu svjedoči i istraživanje javnog mnjenja iz 2021. godine, prema kojem jedna petina građana Crne Gore smatra da je četnički pokret antifašistički, dok značajan procenat, oko 27%, nema stav po tom pitanju.²³

U predizbornoj kampanji za izbore 2020. godine, od mim-stranica i drugih desničarskih naloga formirana je mreža za komunikaciju. Ove mreže promovišu značaj vjere, srpskih nacionalnih simbola, crkve, irendentizma i animoziteta prema drugim etničkim grupama. Onlajn radikalizacija diskursa dovela je do napada na nacionalnoj i vjerskoj osnovi kao i ekstremističkih poruka širom Crne Gore.

U septembru 2020. godine, u Pljevljima su kamenovane prostorije Islamske zajednice, poruka mržnje na nacionalnoj osnovi bilo je u Beranama, incidenti su obilježili lokalne izbore u Nikšiću 14. marta 2021. godine, kao i ustoličenje mitropolita Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori Joanikija na Cetinju. Na humanitarnom fudbalskom turniru u Mojkovcu, 12. decembra, učestvovala su ekipe pod nazivima *General Ratko*, *Šubare* i *Prizren*, dok su na tribinama bile istaknute zastave Srbije, trobojke sa ocilima, kao i trobojka sa mapom Kosova.²⁴ Devetogodišnjaka iz Podgorice su fizički napala tri učenika iz istog odjeljenja, jer im je rekao *da navija za Ukrajinu*.²⁵

U više navrata na pozicije u državnim i obrazovnim institucijama postavljane su osobe koje su propagatori četničkog pokreta.

Značajan faktor religijske radikalizacije je i djelovanje vjerskih zajednica koje su usmjerene protiv koncepta sekularizma, o čemu, pored ostalog, svjedoči i nedavna hronologija zahtjeva Srpske pravoslavne

Dritan Abazović na proslavi krsne slave pravoslavnog društva *Đurđevi stupovi*

crkve prema Vladi za uvođenje vjeronauke u školama, ali i odluka 43. Vlade u tehničkom mandatu da dodjeli 900.000 EUR za finansiranje dvije privatne srednje vjerske škole.²⁶ U Temeljnomo ugovoru potpisano na netransparentan način između države Crne Gore i SPC, u člano 16 se navodi će *pravoslavna vjerska nastava u javnim školama biti regulisana posebnim ugovorom između strana ugovornica*, što otvara

prostor za dalju destabilizaciju prilika u jednoj, ustavom zagarantovanoj, sekularnoj državi.

EVIDENTNA JE SLABA REAKCIJA DRŽAVE NA RAZNE OBLIKE EKSTREMIZMA UPKOS RELATIVNO DOBROM PRAVOM OKVIRU

Evidentna je slaba reakcija države na razne oblike ekstremizma upkos relativno dobrom pravom okviru. Na govor mržnje i krivična djela učinjena iz mržnje ne reaguje se izricanjem djelotvornih, proporcionalnih i odvraćajućih sankcija. Analiza Centra za demokratsku tranziciju

ukazala je da zvanične statistike, naročito one koje dolaze iz pravosuđa, mogu navesti na krivi zaključak da su djela motivisana mržnjom rijetkost, jer se incidenti dešavaju, ali ne i procesuiraju.²⁷

Čini se da nema pune političke volje, a postojanje ekstremističkih struja i unutar Vlade i unutar poslaničkih klubova onemogućava efektivno djelovanje. Dvostruko odbijanje crnogorskih poslanika da raspravljaju o Predlogu zakona o zabrani fašističkih i nacionalističkih organizacija pokazuje da su međunacionalni sukobi i tenzije politički profitabilni. Naime, Predlog opozicione Liberalne partije iz decembra prethodne godine od ukupno 81 poslanika podržalo je svega 29 poslanika. Prvi put gotovo istovjetan tekst odbijen je u maju iste godine.

Loši odnosi unutar Vlade i nepovjerenje između i unutar državnih organa su se prenijeli i na funkcionisanje međuresornog NOT-a (Nacionalni međuresorski operativni tim za suzbijanje nasilnog ekstremizma, terorizma, pranja novca i finansiranja terorizma). NOT je u ovom sastavu održao samo par sjednica, a među članovima je često izostajala suštinska razmjena informacija. Državni organi koji operativno pokrivaju nasilni ekstremizam i terorizam nijesu sa svim članovima NOT-a dijelili informacije o rastućoj radikalizaciji i organizovanim ekstremističkim grupama, pa se su članovi NOT-a i ekstremizmu protiv koga treba da se bore informisali iz medija.²⁸

ZAKLJUČCI

Napredak Crne Gore na putu evropskih integracija zaustavljen je nakon parlamentarnih izbora iz 2020. godine iako značajnijeg progressa nije bilo ni u prethodnom periodu. Najave ubrzavanja evropskog puta koje su lideri nove parlamentarne većine, komponovane većinski od prosrpskih i proruskih partija, ponavljali kao mantru, nijesu dale rezultate i nijesu realizovane uprkos obećanjima. Potezi nove izvršne vlasti samo su potvrdili strahovanja da bi se porast etnonacionalizma i duboko fragmentirana politička scena u Crnoj Gori mogli negativno odraziti na napredak ka pristupanju EU.

Etnička polarizacija koja je uslijedila u okviru pravoslavne većine kontinuirano i snažno je podsticana djelovanjem spoljnih faktora, a radikalizacija desničarskih grupa u Crnoj Gori može se posmatrati kroz regionalnu i širu geopolitičku dinamiku.

Evidentan i snažan ruski uticaj mogao se registrovati tokom godina koje su prethodile članstvu Crne Gore u NATO. Tradicionalno dobri odnosi između Crne Gore i Rusije su se pogoršavali srazmjerno napretku Crne Gore ka punopravnom članstvu u Alijansi, a nakon ruske aneksije Krima 2014. godine i pridruživanja crnogorske vlade sankcijama koje je EU uvela Rusiji, kao i najnovijih dešavanja nakon nezakonite i neisprovocirane invazije Rusije na Ukrajinu, oni su dobili nezaustavljivo negativnu putanju, tako da se danas nalaze na najnižoj tački u istoriji crnogorsko-ruskih odnosa. Takođe, povećano je djelovanje Srbije koja koristi brojne instrumente kako bi ostvarila dominantan uticaj na političke i društvene prilike u Crnoj Gori.

Sa izvjesnošću članstva Crne Gore u NATO, 2015. godine, došlo je i do rasta desničarskog ekstremizma sa srpskim predznakom, kao i osnivanja prvih organizacija čiji pripadnici dijele snažna pravoslavna osjećanja i nastupaju sa sličnim narativom, slave ratne zločince i zalažu se za reviziju istorije koja se u njihovoj interpretaciji bazira na konfabulacijama, odnosno istorijskim falsifikatima.

Budući da se rusko maligno djelovanje ispoljava kroz sinergiju djelovanja na više nivoa: kroz institucije targetirane države, obavještajni sektor, ali intenzivno kroz usmjeravanje djelovanja raznih nevladinih organizacija, udruženja, pravoslavnih bratstava, kao i medija, u Crnoj Gori je formirana snažna konfederacija pravoslavnih udruženja i organizacija,

za koje postoje indicije da aktivno saraduju sa drugim srpsko-ruskim eksponentima u Crnoj Gori.

Značajnu ulogu u procesu evidentne desekularizacije crnogorskog društva imala je i SPC, koja nakon pokretanja protestnih litija zbog donošenja Zakona o slobodi vjeroispovjesti i neskrivenim političkim inženjeringom prilikom formiranja 42. Vlade Zdravka Krivokapića u 2020. godini, aktivno participira u donošenju ključnih društveno-političkih odluka, uz neskrivene tendencije da svoj *mandat* proširi. Pitanja od interesa za SPC presudno su uticala na rad i pad 43. Vlade Dritana Abazovića.

Posebno se treba osvrnuti i na ulogu nereguliranih društvenih mreža u radikalizaciji javnog prostora u Crnoj Gori, na kojima je aktivan veliki broj povezanih grupa i stranica koje promovišu ekstremne desničarske ideje i stavove, sa posljedicama i izvan virtualne stvarnosti, u realnom životu, na šta upozoravaju i istraživanja prema kojima brojni građani odobravaju nasilje kao odgovor na nepravdu ili kao mjeru zaštite svoje vjere.

PREPORUKE

1 Potrebno je osigurati sekularnost države, odnosno spriječiti miješanje crkve u političko odlučivanje. Ovo je posebno važno ako se ima u vidu činjenica da se pojedine vjerske organizacije, u prvom redu Srpska pravoslavna crkva, učestalo miješaju u donošenje političkih odluka u Crnoj Gori. Obzirom da ekstremno desničarske grupe dijele stavove SPC o mnogim pitanjima, dalja klerikalizacija crnogorskog društva može doprinosti stvaranju atmosfere koja pogoduje jačanju desnog ekstremizma, posebno ako se ima u vidu da pojedini djelovi SPC podržavaju ultradesničarske organizacije, od kojih su neke i formirane pod okriljem crkvenih krugova u Crnoj Gori;

2 Potrebno je preventivno djelovati na planu suprotstavljanja širenju desnih ekstremističkih ideja, uz preduzimanje određenih konkretnih mjera države kroz bolju primjenu i unaprjeđivanje strategija i zakonodavnog okvira;

3 Sprječavanje istorijskog revizionizma i promovisanje antifašizma kao temeljne vrijednosti modernog društva – u školskim udžbenicima, u medijima i u javnom diskursu;

- 4** Pružanje podrške organizacijama civilnog društva koje promovišu demokratske vrijednosti, ljudska i manjinska prava, društveni pluralizam, itd. – potrebna je saradnja državnih institucija sa ovim organizacijama;
- 5** Stavljanje akcenta na ljudska prava u sistemu formalnog i neformalnog obrazovanja i sistematično promovisanje društvenog pluralizma i jednakosti svih društvenih grupa;
- 6** Potrebno je donijeti adekvatno zakonsko rješenje o zabrani fašističkih i nacionalističkih organizacija i upotrebe njihovih simbola, uz brisanje iz registra svih organizacija čiji su programski principi i ciljevi u suprotnosti sa demokratskim principima i zajamčenim ljudskim i manjinskim pravima, kao i odbijanje registracije novih takvih organizacija;
- 7** Nenasilne aktivnosti ekstremnih desničara moraju biti predmet stalnog praćenja nadležnih državnih institucija i organa, a obavještajno-bezbjednosne službe moraju prepoznati međunarodno umrežavanje i aktivnosti ekstremnih desničarskih organizacija i pojedinaca koji su skloni nasilju kroz razmjenu informacija i preventivni rad i adekvatnu obuku svojih kadrova. S tim u vezi, posebno je važno stalno ukazivanje na onlajn-rizike djelovanja ekstremnih desničara, kao i razvijanje onlajn-preventivnih mjera za suzbijanje toksičnih, ali i graničnih desnih ekstremističkih nastupa i efikasnije suzbijanje lažnih vijesti i teorija zavjere sa direktnim porukama i odgovorima prilagođenim pripadnicima mlađe i starije populacije u Crnoj Gori, uz unaprjeđivanje nezavisnog istraživačkog novinarstva kroz obuku novinara o djelovanju radikalnih ekstremnih desničara.

REFERENCE

- 1 Kosović, Srdan, Tempirana bomba u temeljima države, 10.07.2022, Vijesti, Dostupno na: <https://www.vijesti.me/vijesti/politika/612627/tempirana-bomba-u-temeljima-drzave>
- 2 Kosović, Ibid.
- 3 Rudić, Filip, Montenegro Detains Pro-Putin Bikers Escorting Serbian Patriarch, 16.10.2018, Balkan Insight, Dostupno na: <https://balkaninsight.com/2018/10/16/montenegro-detains-pro-putin-bikers-escorting-serbian-patriarch-10-16-2018/>
- 4 Pekmez, Irvin, Proruska uniformisana grupa kod Brčkog pod okriljem humanitarne organizacije, 05.05.2021, Detektor, Dostupno na: <https://detektor.ba/2021/04/05/proruska-uniformisana-grupa-kod-brckog-pod-okriljem-humanitarne-organizacije/>
- 5 Uloga Rusije na Balkanu: Slučaj Crne Gore, 16.09.2021, Digitalni forenzički centar, Dostupno na: <https://dfcme.me/wp-content/uploads/2021/09/Studija-ruski-uticaj-MNE-online.pdf>
- 6 Molnár, V, Koziura, K, König-Paratore, F, Russia's Night Wolves, Migrating Memory and Europe's Eastern Frontier, 27.5.2021, Cambridge, Dostupno na: <https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-sociology-archives-europeennes-de-sociologie/article/abs/russias-night-wolves-migrating-memory-and-europes-eastern-frontier/DB269E75DBB622A039646AE21A4FC6A9>
- 7 Skandalozno: Četnička zastava u Podgorici, četničko orgijanje u Bijelom Polju i Budvi, 02.09.2020, CdM, Dostupno na: <https://www.cdm.me/politika/skandalozno-cetnička-zastava-u-podgorici-cetničko-orgijanje-u-bijelom-polju-i-budvi/>
- 8 Покрет Сорок Сороков подржао СПЦ: Христос је међу нама, а Ђукановић нека иде у своју Америку, 31.12.2019, IN4S, Dostupno na: <https://www.in4s.net/video-pokret-sorok-sorokov-podrzao-spc-hristos-je-medju-nama-a-djukanovic-neka-ide-u-svoju-ameriku/>
- 9 Samozvani čuvari uz bogate dosijee, 16.07.2022, Vijesti, Dostupno na: <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/613483/samozvani-cuvari-uz-bogate-dosijee>
- 10 Zbog okupljanja članova Pravoslavnog bratstva Stupovi policija saslušala 16 osoba, 07.12.2020, Portal Analitika, Dostupno na: <https://www.portalanalitika.me/clanak/zbog-okupljanja-clanova-pravoslavnog-bratstva-stupovi-policija-saslusala-16-osoba>
- 11 Александр Хирург Залдастанов, 02.03.2022, Fejsbuk profil, Dostupno na: <https://www.facebook.com/hirurgnw/videos/1311935535947110>
- 12 Miholjski zbor, 28.08.2022, Fejbuk profil, Dostupno na: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=3295916960645893&set=pb.100064698188118.-2207520000>
- 13 *Laži i propaganda*, 04.03.2022, Portal Analitika, Dostupno na: <https://www.portalanalitika.me/clanak/lazi-i-propagande>
- 14 Zečević Nenad, Portal Analitika, Miholjski zbor, pravoslavna bratstva i djelovi ANB brane „izbornu volju naroda“, 25.01.2022, Dostupno na: <https://www.portalanalitika.me/clanak/miholjski-zbor-pravoslavna-bratstva-i-djelovi-anb-brane-izbornu-volju-naroda>
- 15 Papović, Biljana, Desničari I nacionalisti uživaju na crnogorskom primorju, 26.04.2022, UL-info, Dostupno na: <https://mne.ul-info.com/biljana-papovic-desnicari-i-nacionalisti-uzivaju-na-crnogorskom-primorju/>

- 16 Uloga Rusije na Balkanu: Slučaj Crne Gore, 16.09.2021, Digitalni forenzički centar, Dostupno na: <https://dfcme.me/wp-content/uploads/2021/09/Studija-ruski-uticaj-MNE-online.pdf>
- 17 Sveštenik SPC Backović proklinje glasače vladajuće koalicije, 26.8.2020, CdM, Dostupno na: <https://m.cdm.me/politika/svestenik-spc-backovic-proklinje-glasace-vladajuce-koalicije/>
- 18 Jovanović, V, „PIA Новости”: Bivši ruski konzul u CG i Backović, nosilac vojnoga odlikovanja Rusije, predvode protest na Prevlaci, 6.4.2019, Antena M, Dostupno na: <https://www.antenam.net/drustvo/116034-bivsi-ruski-konzul-u-cg-i-backovic-nosilac-vojnoga-odlikovanja-rusije-predvode-protest-na-prevlaci%D1%86>
- 19 Велимир Луле Касалица, 03.09.2022, Fejsbuk profil, Dostupno na: <https://www.facebook.com/bojan.radosavljevic.35/posts/pfbid0FvqvY3w2VfmSAyTxUmY1fLJWThyHtrqdBbsBXS9txbXXV9JLrxRYoV78J43JBwRkl>
- 20 Велимир Луле Касалица, 18.09.2022, Fejsbuk profil, Dostupno na: <https://www.facebook.com/bojan.radosavljevic.35/posts/pfbid0BugsFmACrKymX2nmj8d3HLn4u5xrcjTBoGBo-bupM8jU5MD2JHS8cHQk3AcyKDG4l>
- 21 Nikola Jović, 04.10.2022, Fesjbuk profil, Dostupno na: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid033cpvFoKHnxkQrTtH93WchBDC3Aj5yRzJax1fkikqLpkQ-FNu6E3WAGeWa7egFShtWI&id=100029598681741
- 22 Šta se pjevalo i kome se klicalo na skupu kome je prisustvovao Abazović, 27.02.2022, CdM, Dostupno na: <https://www.cdm.me/politika/sta-se-pjevalo-i-kome-se-klicalo-na-skupu-kome-je-prisustvovao-abazovic/>
- 23 Milić, Predrag, Anketa Damara: Većina u Crnoj Gori želi građansku i sekularnu državu 09.07.2022, Glas Amerike, Dostupno na: <https://www.glasamerike.net/a/crna-gora-anкета-drzava-istorija/5959699.html>
- 24 Durović, Aneta, Skupštinsko ne zabrani fašizma i nacionalizma u Crnoj Gori, 14.12.2021, Radio Slobodna Evropa, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-skupstina-zakon-protiv-fasizma-i-nacionalizma/31609055.html>
- 25 Dječaka pretukli đaci iz razreda jer je rekao da navija za Ukrajinu, 29.09.2022, Dan, Dostupno na: <https://www.dan.co.me/vijesti/hronika/djecaka-pretukli-daci-iz-razreda-je-je-rekao-da-navija-za-ukrajinu-5138844>
- 26 Vukićević, Jasna, Pare crnogorskih građana za škole SPC, 03.10.2022, Radio Slobodna Evropa, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/novac-crna-gora-skole-srp-ska-pravoslavna-crkva/32063364.html>
- 27 Kovačević, Milica, Biljana, Papović, Rast desničarskog ekstremizma u Crnoj Gori: Građanska država na ispitu, 05.03.2021, Centar za demokratsku tranziciju, <https://www.cdtmn.org/analize/rast-desnicarskog-ekstremizma-u-crnoj-gori-gradanska-drzava-na-ispitu/>
- 28 Kovačević, Papović, Ibid.

Septembar 2022
Podgorica, Crna Gora
Sva prava zadržana

www.dfcme.me